

Bağcan Büyükturan, E. (2018). Anketlerde dereceleme türü tepki kategorilerinin yanıtlayıcılar tarafından algılanma biçimleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 667-680.

Geliş Tarihi: 21/03/2017

Kabul Tarihi: 10/05/2018

ANKETLERDE DERECELEME TÜRÜ TEPKİ KATEGORİLERİNİN YANITLAYICILAR TARAFINDAN ALGILANMA BİÇİMLERİ

Esin BAĞCAN BÜYÜKTURAN*

ÖZET

Anketler, sosyal bilimler araştırmalarında yaygın olarak kullanılan; kısa zamanda çok sayıda yanıtlayıcıya ulaşabilme imkânı tanıyan, hazırlanması ve puanlanması kolay olan ölçme araçlarıdır. Ancak anket geliştirirken araştırmacıların gözden kaçırdığı bazı noktalar, araştırma sonuçlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Anketlerin hazırlanması aşamasında üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri tepki kategorilerinin net, herkes tarafından aynı anlama gelen, örtüşmeyen ifadelerden oluşmasıdır. Tarama modelinde yürütülen bu çalışmada anket maddelerinin tepki kategorilerinde yaygın olarak kullanılan; sıklık, zaman, miktar ve mesafe bildiren ifadelerin yanıtlayıcılar tarafından nasıl algılandığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yanıtlayıcılara anlamca kapalı olan; “nadiren”, “çok uzak”, “az” gibi derecelendirme sözcükleri ile oluşturulmuş tepki kategorileri içeren bir anket, daha sonra da sayısal olarak derecelendirilmiş tepki kategorileri içeren ikinci bir anket verilmiştir. Yanıtlayıcıların ilk ankette verdiği yanıtlar ile ikinci ankette verdiği yanıtların frekansları sayılarak çapraz tablolar ile eşleştirilmiş, kategoriler arası uyuma Kappa istatistiği ile bakılmıştır. böylece yanıtlayıcıların ilk ankette verilen tepki kategorilerine sayısal olarak yükledikleri anlamlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları yanıtlayıcıların sayısal olarak ifade edilmeyen, “nadiren”, “çok uzak”, “az” gibi ifadeleri birbirlerinden farklı algıladıklarını göstermektedir. Yanıtlayıcılar zamanı, sıklığı, miktarları ve mesafeleri birbirlerinden farklı nitelendirdikleri için ölçme araçlarında kişiden kişiye göre değişebilecek ifadelerin yer alması sonuçların objektifliğine zarar verecektir. Bunu engellemek için olabildiğince net, herkes için aynı anlama gelen ve mümkünse sayısallaştırılmış tepki kategorilerine yer verilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: tepki kategorileri, anket, dereceleme türü maddeler

RESPONDENTS' INTERPRETATIONS ABOUT RESPONSE CATEGORIES OF QUESTIONNAIRES

ABSTRACT

Questionnaires, which are frequently used measurement instruments in social sciences, are easily distributed to a large number of people and allow anonymity. When developing a questionnaire, researchers should be sure that the response categories are mutually exclusive and encompass the total range of answers and should check whether the response categories have the same meaning to all respondents or not. The purpose of this article is to introduce the respondents' interpretations about response categories of rating scales. For this purpose, two questionnaires are developed, which have the same items but different response categories. In first questionnaire, response categories was words about frequency, time, money and distance as “sometimes”, “a long time”, “much money”, “near” etc. In the other questionnaire, the response categories was quantified as “once a day or more”, “about 20km-50km”, “about 100TL-300TL” etc. Intercategorization was examined with kappa statistic. As a result it is introduced that response categories of first questionnaire did not have the same meaning for all respondents. To make the response categories clear, it can be proposed for researchers to quantify the response categories.

Key Words: response categories, questionnaire, rating scale

* Dr. Öğr. Üyesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ybagcan@yahoo.com

1.GİRİŞ

Sosyal bilimler alanında bireylerin görüşleri, davranışları, fikirleri ve tercihleri araştırmalara sık sık konu edilmektedir. Böyle durumlarda bireylerden veri toplanması için kullanılan araçlardan biri de ankettir. Anketler hazırlanmasının kolay olması ve çok sayıda yanıtlayıcıya ulaşma imkanı sağlaması gibi özellikleri sebebiyle araştırmacılar tarafından yaygın olarak tercih edilmektedir. Ancak anketlerin geliştirilmesindeki “kolaylık”, “kualite” ya da “özgünlük” anlamına gelmemektedir. Anket geliştirme işi uzmanlık gerektirir. Araştırmalarda elde edilecek sonuçların doğruluğu kullanılan anketin niteliğine bağlıdır. Bu sebeple anketlerin işin uzmanı olan kişiler tarafından özenle geliştirilmesi, uygulanması ve puanlanması önemlidir. Uysal (1974)’e göre sosyal bilimler araştırmalarının geçerli ve güvenilir olması, bu araştırmalarda kullanılan ölçme araçlarının teknik niteliklerine bağlıdır.

Anketlerin araştırmacılar tarafından tercih edilmesini sağlayan en önemli özellikleri zaman ve maliyet açısından tasarruflu olması, çok sayıda bireyden hızlı biçimde bilgi toplamaya elverişli olması, kapalı uçlu maddelere verilen yanıtların kolay analiz edilmesi, cevaplama sıra süresindeki esneklik, cevaplayıcıların isminin saklı tutulabilmesi, araştırmacı yanlılığından arınık bilgi toplamaya imkan vermesi olarak sıralanabilir (Gillham, 2000; Connaway and Powell, 2010). Özellikle kapalı uçlu sorular içeren anketler kolay ve objektif puanlama olanağı sağladığı için araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir. Büyüköztürk (2005)’e göre yanıtlayıcılar olası cevap seçeneklerinin verildiği bu tür soruları hızlı ve güvenilir bir şekilde cevapladığı gibi araştırmacının da bu soruları hızlı ve güvenilir bir şekilde analiz edebilir.

Anketlerin sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılması, araştırmacılar için anket hazırlama, uygulama ve puanlama sürecini pratik bir beceri haline getirmiştir (Babbie, 2010; Foody, 1994). Anketi araştırmacılar için cazip kılan bir özellik de, anketin yanıtlayıcılar tarafından yönergesi okunup soruların bireysel olarak yanıtlanabilmesi, kendi kendine yanıtlama esnasında araştırmacıya ihtiyaç duyulmamasıdır. Bu da anketin uygulanmasını pratik hale getirmektedir (Engel ve Schutt, 2005).

Anketler kendi kendine yanıtlanan ölçme araçları olduğu için yanıtlayıcının karşısına çıkan maddeler çok net olmalıdır, yanlış anlaşılmaya mahal vermemelidir. Anket hazırlarken tepki kategorilerinin nasıl adlandırılacağı da tartışma konusudur. Burada önemli olan noktalardan biri tepki kategorilerinin her yanıtlayıcı için aynı anlamı taşıması gerektiğidir. Bunun için izlenebilecek bir yol tepki kategorilerinin sayısallaştırılmasıdır. Örneğin kütüphanedeki kitap sayısını soran bir maddenin tepki kategorilerinden biri “az” yerine “10 ya da daha az” biçiminde yazılmalıdır. Ayrıca tepki kategorileri birbirini içermemeli, yanıtlayıcılar tarafından yanıt olarak verilebilecek olası tüm durumlar tepki kategorileri arasında yer almalıdır. Soruların yanıtlayıcılara uygun olması, anketin; yanıtlayıcıların yanıtlayabileceği türden sorular içermesi önemlidir. Tepki kategorileri ortak olan sorularda, tepki kategorilerinin taşıdığı anlamın her soru için aynı olması da bir başka önemli konudur. Örneğin “hiç” ve “nadiren” kategorileri bazı sorular için hemen hemen aynı anlama gelirken, bazı sorular için ise bunları eşit düzey olarak kabul etmek mümkün değildir (Wilson and McClean, 1995; Frary, 1996; Peterson, 2000; Anderson and Morgan, 2008). Bayat (2014), çalışmasında dereceli ölçmelerde görecelilik ve sübjektiflik olduğundan söz etmiştir.

Anketlerde kimi zaman da sıklık yada göreceli çokluk bildiren tepki kategorileri bulundurmak yerine, yanıtlayıcıların seçenekleri bu açılardan sıralaması istenebilir. Böyle durumlarda da sıralama ölçeği düzeyinde bilgi edinilmesi mümkün olur. Örneğin Süzer (2000), üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıklarını araştırdığı çalışmasında boş zaman etkinliklerini birbirleri ile karşılaştıran maddeler kullanmış, yanıtlayıcılardan bir grup etkinliği tercih etme sıklıklarına göre sıralamasını istemiştir.

Anketlerdeki tepki kategorilerinin yanıtlama davranışlarıyla olan ilişkisi daha önce de araştırmalara konu olmuştur. Holdaway (1971)'in çalışmasında tepki kategorilerinden orta noktada yer alan kategori anlamca yakın sözcüklerle değiştirilmiş ya da anketten çıkarılmış ve yapılan bu değişikliklerin yanıtlayıcıların yanıtlama davranışlarını değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ancak, anket geliştirmeye ilişkin çalışmalarda gözden kaçan önemli noktalardan biri tepki kategorilerinin taşıdığı anlamların yanıtlayıcılar tarafından nasıl algılandığıdır. Dubois ve Burns (1975)'un çalışmasında anketlerde ortada yer alan ve nötr anlam içeren tepki kategorilerinin yanıtlayıcılar tarafından nasıl anlaşıldığı araştırılmış ancak diğer tepki kategorilerinin yanıtlayıcılar tarafından algılanma biçimlerine değinilmemiştir.

Yeterince net olmayan bir tepki kategorisine yanıtlayıcıların birbirlerinden farklı anlamlar yüklemesi olasıdır. Bu çalışmada tepki kategorilerinde yer alan; sıklık, zaman, miktar ve mesafe bildiren ifadelerin yanıtlayıcılar tarafından nasıl algılandığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yanıtlayıcıların anlamca kapalı tepki kategorileri içeren ilk ankette verdiği yanıtların, sayısal olarak derecelendirilmiş tepki kategorileri içeren ikinci bir ankette verdiği yanıtlar ile karşılaştırılması yoluyla yanıtlayıcılar tarafından tepki kategorilerine yüklenen anlamlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada bir durumu koşullar değiştirilmeden var olduğu biçimiyle incelemek amaçlandığı için araştırmanın modeli taramadır. Karasar (2004)'a göre bir durumu kendi koşulları içinde var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan çalışmalar tarama modelindedir.

Çalışmada verilerin toplanması için soruları aynı, tepki kategorileri farklı olan iki anket geliştirilmiştir. Her iki anket için de ölçme değerlendirme alanında doktora eğitimi tamamlamış 3 uzmandan anketlerin geçerliğine ilişkin görüş alınmıştır. Anketlerden ilkinde tepki kategorileri “hiç, nadiren, bazen, sık sık”; “hiç, az, ne fazla ne de az, çok fazla” ve “çok yakın, yakın, ne yakın ne de uzak, çok uzak” gibi anketlerde çok sık karşılaşılan dereceleri içermektedir. İkinci ankette ise aynı soruların tepki kategorileri olası zaman, miktar ve uzaklıklara göre sayısallaştırılmıştır. Bu ankette tepki kategorileri “hiç, haftada birden daha az, haftada bir kez ya da daha fazla, günde bir kez ya da daha fazla”; “hiç, günde bir saatten az, günde bir ile dört saat arası, günde dört saatten daha fazla”; “hiç, aylık 100tl'den az, aylık 100-300TL arası, aylık 300TL'den daha fazla”; “3km'den az, 3-20km arası, 20-50km arası, 50km'den fazla” biçiminde derecelendirilmiştir. İlk anket yanıtlayıcılara verildikten iki hafta sonra ikinci anket verilmiştir. Bu süre yanıtlayıcıların ilk ankete verdikleri yanıtları hatırlayamayacakları kadar uzun, aynı zamanda anketle ölçülen özelliklerin değişmeyeceği kadar kısa

tutulmaya çalışılarak belirlenmiştir. İlk anketi yanıtlarken yanıtlayıcılardan isim alınmamış, kendilerine bir rumuz belirlemeleri ve bu rumuzu unutmamaları söylenmiştir. İkinci ankette de yanıtlayıcılardan belirledikleri ilk rumuzu kullanmaları istenmiş böylece iki anketin eşleştirilmesi sağlanmıştır.

Araştırma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi PDR bölümü öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Araştırmacı ulaşması kolay olduğu için bu grup ile çalışmış, olasılığa dayanan bir örnekleme yapma yolunu tercih etmemiştir. Erkuş (2005) bu yöntemi olasılıksız örnekleme yöntemlerinden “bulabildiğini örnekleme” biçiminde adlandırmaktadır.

Söz konusu anketleri 144 öğrenci doldurmuş, bir anket aynı maddede birden fazla kategorinin işaretlenmiş olması sebebiyle geçersiz sayılmış ve 142 öğrenci çalışma grubuna dahil edilmiştir. Çalışma grubuna dahil edilen öğrencilerin 112’si (%79) kadın ve 30’u (%21) erkektir. Bu öğrencilerin 40’ı (%28) ailesiyle, 68’i (%48) arkadaşlarıyla evde ve 34’ü (%24) arkadaşlarıyla yurttan yaşamaktadır.

Yanıtlayıcıların anketlere verdikleri yanıtların frekansları sayılarak çapraz tablolarla gösterilmiş, böylece bir yanıtlayıcının ilk anketteki maddelerde işaretlediği tepki kategorilerine sayısal olarak ne anlam yüklediği görsel olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk anketteki kategoriler ile ikinci anketteki kategoriler arasındaki uyuma Kappa istatistiği ile bakılmıştır. Kappa katsayısı sabit sayıda değerlendiricinin N tane maddeyi ya da kişiyi C tane kategoriye yerleştirmesi arasındaki uyumu inceler. Kappa değerinin 0.20’nin altında olması önemsiz uyumun göstergesidir (Gwet, 2001).

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya ilişkin bulgular, her iki ankette yer alan maddelerin sırası esas alınarak verilmiştir. Tablo 1, yanıtlayıcıların dışarıda yemek yeme sıklıklarına ilişkin yanıtlarını göstermektedir.

Tablo 1.
Dışarıda Yemek Yeme Sıklıkları

	Hiç	Haftada Bir Birden Daha Az	Haftada Bir Kez Ya Da Daha Fazla	Günde Bir Kez Ya Da Daha Fazla	Toplam
Hiç	0	0	0	0	0
Nadiren	0	2	8	0	10
Bazen	0	10	30	6	46
Sık Sık	0	2	46	38	86
Toplam	0	14	84	44	142

Kappa 0.174; p=0.003

Tablo 1’e göre dışarıda yemek yeme sıklıkları aynı olan yanıtlayıcılar bu durumu farklı sıklık sözcükleriyle nitelendirmişlerdir, başka bir ifade ile aynı sıklık sözcüğünü seçen yanıtlayıcılar bu sözcüklere farklı anlamlar yüklemişlerdir. Örneğin “haftada birden daha az” dışarıda yemek yiyen 14 yanıtlayıcının ikisi bunu “nadiren”, 10’u “bazen” ikisi ise “sık sık” olarak nitelendirmektedir. Benzer biçimde dışarıda yemek yeme sıklığını “bazen” olarak belirten 46 yanıtlayıcıdan 10’u “haftada birden daha az”, 30’u “haftada bir kez ya da daha fazla”, altısı ise “günde bir kez ya da daha fazla” dışarıda yemek yemektedir. “Hiç” kategorisi, her iki ankette de hiçbir yanıtlayıcı tarafından

işaretlenmemiştir. Kategoriler arasında önemsiz derecede manidar uyum saptanmıştır ($k < 0.20$; $p < .05$).

Tablo 2.
Sinemaya Gitme Sıklıkları

	Hiç	Haftada Bir Birden Daha Az	Haftada Bir Ya Da Daha Fazla	Günde Bir Ya Da Daha Fazla	Toplam
Hiç	6	0	0	0	6
Nadiren	12	43	2	0	57
Bazen	6	57	3	0	66
Sık Sık	0	10	3	0	13
Toplam	24	110	8	0	142

Kappa=0.020; p=0.579

Sinemaya gitme sıklıkları sorulan yanıtlayıcıların verdikleri yanıtlar Tablo 2’de yer almaktadır. Yanıtlayıcılardan altısı her iki ankette de hiç sinemaya gitmediğini belirtmiştir. “Nadiren” sinemaya gittiğini söyleyen 57 yanıtlayıcıdan 12’si ikinci ankette “hiç” kategorisini, 43’ü “haftada birden daha az”, ikisi ise “haftada bir kez ya da daha fazla” kategorisini işaretlemiştir. Sinemaya gitme sıklığı sorulduğunda “bazen” yanıtı veren 66 yanıtlayıcıdan altısı ikinci ankette “hiç” sinemaya gitmediğini, 57’si “haftada birden daha az” sinemaya gittiğini, üçü “haftada bir kez ya da daha fazla” sinemaya gittiğini belirtmiştir. Yanıtlayıcılardan 10’u “haftada birden daha az” sinemaya gitmesine rağmen bunu “sık sık” olarak ifade ederken “haftada bir kez ya da daha fazla” sinemaya giden üç yanıtlayıcı da bunu aynı şekilde “sık sık” olarak belirtmiştir. Bu soruda da diğer sorulardaki gibi yanıtlayıcıların sıklık belirten sözcüklere yükledikleri anlamların farklı olduğu görülmektedir. Örneğin “haftada birden daha az” sinemaya gitmek yanıtlayıcılar için “nadiren”, “bazen” ve “sık sık” olarak nitelendirilmiştir. Hesaplanan kappa değeri kategoriler arası uyumun manidar olmadığını göstermektedir ($k < 0.20$; $p > .05$).

Tablo 3.
İnternet Kullanarak Geçirilen Zaman

	Hiç	Günde 1 Saatten Az	Günde 1-4 Saat Arası	Günde 4 Saatten Daha Fazla	Toplam
Hiç	2	0	0	0	2
Az	4	11	2	1	18
Ne Fazla Ne De Az	0	37	36	10	83
Çok Fazla	0	2	18	19	39
Toplam	6	50	56	30	142

Kappa=0.195; p=0

Yanıtlayıcılara internette ne kadar zaman geçirdikleri sorulmuş, yanıtlar Tablo 3’de gösterilmiştir. Sadece iki yanıtlayıcı hem ilk ankette hem de ikincisinde interneti hiç kullanmadığını belirtmiştir. İnternette “az” vakit geçirdiğini belirten 18 yanıtlayıcıdan dördü bunu ikinci ankette “hiç” kategorisini tercih ederek ifade ederken 11’i “günde bir saatten az” ikisi “günde 1-4 saat arası” biri ise “günde 4 saatten fazla” zamanı internet ile geçirdiğini ifade etmiştir. Yanıtlayıcıların “ne fazla ne de az” kategorisine yükledikleri

anlamlar da tıpkı diğer kategorilerde olduğu gibi kişiden kişiye farklılıklar göstermiştir. Bu kategoriyi ilk ankette 83 kişi işaretlemiş ancak bunlardan 37'si “günde 1 saatten daha az” internet kullanmalarına rağmen bu zamanı “ne fazla ne de az” olarak ifade ederken, 36'sı “günde 1-4 saat arası” internet kullanmalarına rağmen bunu aynı şekilde “ne fazla ne de az” olarak ifade etmişlerdir. Bu kategoriyi işaretleyen 10 yanıtlayıcı ise “günde 4 saatten daha fazla” internet kullanmaktadır. İnternette geçirdikleri zamanı “çok fazla” olarak nitelendiren 39 yanıtlayıcıdan ikisi “günde bir saatten az” internet kullanırken 18'i “günde 1-4 saat arası” 19'u ise “günde dört saatten fazla” internet kullanmaktadır. Bu soruya verilen yanıtlar da her yanıtlayıcının internet için harcadığı zamanı fazla ya da az bulma durumlarının birbirlerine göre farklı olduğunu göstermektedir. Örneğin “günde 4 saatten fazla” zamanı internetle geçiren yanıtlayıcıların tamamı bu süreyi aynı biçimde nitelendirmemektedir. Bu sürenin “az”, “ne fazla ne de az” ve “çok fazla” olarak nitelendirilmiş olduğu Tablo 3'te görülmektedir. Kategoriler arasında önemsiz düzeyde manidar uyum saptanmıştır ($k < 0.20$; $p < .05$)

Tablo 4.*Ders Çalışarak Geçirilen Zaman*

	Hiç	Günde 1 Saatten Az	Günde 1-4 Saat Arası	Günde 4 Saatten Daha Fazla	Toplam
Hiç	1	0	0	0	1
Az	15	20	18	0	53
Ne Fazla Ne De Az	0	42	32	0	74
Çok Fazla	0	0	10	4	14
Toplam	16	62	60	4	142

Kappa=0.039; p=0.518

Tablo 4, yanıtlayıcıların ders yılı içinde fakültedeki ders saatleri dışında, zamanlarının ne kadarını ders çalışmakla geçirdiklerine ilişkin bilgileri içermektedir. “Ders yılı içinde fakültedeki ders saatleri dışında zamanınızın ne kadarını ders çalışmakla geçirirsiniz?” sorusuna bir yanıtlayıcı hem ilk hem de ikinci ankette “hiç” yanıtı vermiştir. Ders çalışmak için “az” zaman ayırdığını belirten 53 yanıtlayıcıdan 15'i ikinci ankette bu süreyi “hiç” seçeneğini işaretleyerek ifade ederken 20'si “günde 1 saatten az”, 18'i ise “günde 1-4 saat arası” ders çalıştığını belirtmiştir. İkinci anketten anlaşılıyor ki, ders çalışma süresi için “ne fazla ne de az” nitelemesini uygun bulan 74 yanıtlayıcıdan 42'si “günde 1 saatten az” ders çalışmakta iken 32'si “günde 1-4 saat arası” ders çalıştığını kastetmektedir. Yine ikinci anket sonuçlarıyla birlikte yorumlandığında “çok fazla” ders çalıştığını ifade eden 14 yanıtlayıcının 10'u için bu kavram “günde 1-4 saat arası” ders çalışmak anlamına gelirken dördü için “günde 4 saatten fazla” ders çalışmak anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi yanıtlayıcılar ders çalışmak için ayırdıkları zamanı birbirlerinden farklı yorumlamaktadırlar. Örneğin “günde 1-4 saat arası” ders çalışma süresini bir kısım yanıtlayıcı “az” bulurken, bazı yanıtlayıcılar bu süreyi “ne fazla ne de az”, bazıları ise “çok fazla” bulmaktadır. Kategoriler arasındaki uyumun manidar olmadığı görülmektedir ($k < 0.20$; $p > .05$)

Tablo 5.*Ulaşım İçin Harcanan Para*

	Hiç	Aylık 200tl'den Az	Aylık 200tl-500tl Arası	Aylık 500tl'den Fazla	Toplam
Hiç	2	0	0	0	2
Az	18	36	5	0	59
Ne Fazla Ne De Az	0	22	6	2	30
Çok Fazla	4	20	23	4	51
Toplam	24	78	34	6	142

Kappa=0.054; p=0.217

Tablo 5'te, yanıtlayıcıların ders yılı içinde ulaşım için aylık ne kadar para harcadıklarına ilişkin yanıtları yer almaktadır. Buna göre her iki ankette de iki yanıtlayıcı ulaşım için para harcamadığını belirtmiştir. Ancak ulaşım için "az" para harcadığını belirten 18 yanıtlayıcı da ikinci ankette "hiç" kategorisini tercih etmiştir. Ulaşım için "az" para harcadığını ifade eden diğer yanıtlayıcılardan 36'sı ulaşım için "aylık 200TL'den az", beşi ise "aylık 200-500TL arası" harcama yapmaktadır. Ulaşım için harcadığı miktarı "ne fazla ne de az" olarak nitelendiren 30 yanıtlayıcıdan 22'si ikinci ankette bu durumu sayısal olarak ifade edilmiş kategoriler arasından "aylık 200TL'den az"ı, altısı "aylık 200-500TL arası" kategorisini, ikisi ise "aylık 500TL'den fazla" kategorisini tercih ederek açıklamıştır. Ulaşım için "hiç" para harcamayan dört kişi, "aylık 200TL'den az" harcayan 20 kişi, "aylık 200-500TL arası" harcayan 22 kişi ve "aylık 500TL'den fazla" harcayan dört kişi birbirlerinden çok farklı miktarları ulaşım için ayırmalarına rağmen tamamı bu miktarları "çok fazla" olarak nitelendirmiştir. Bu maddede de yanıtlayıcıların parasal miktarları birbirlerinden farklı nitelendirdikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin ulaşım için "aylık 200TL'den az" para ayırmak bazı yanıtlayıcılar için "az" olarak yorumlanırken bazıları için "ne fazla ne de az" hatta bazıları tarafından "çok fazla" olarak yorumlanmıştır. Kategoriler arasında manidar bir uyum olmadığı belirlenmiştir ($k < 0.20$; $p > .05$).

Tablo 6.*Kişisel Bakım ve Sağlık İçin Harcanan Para*

	Hiç	Aylık 100tl' Den Az	Aylık 100tl-300tl Arası	Aylık 300tl'den Fazla	Toplam
Hiç	3	0	0	0	3
Az	1	6	0	0	7
Ne Fazla Ne De Az	0	74	17	7	98
Çok Fazla	0	19	8	7	34
Toplam	4	99	25	14	142

Kappa=0.048; p=0.091

Yanıtlayıcıların "kişisel bakımınız/sağlığınız için aylık ne kadar para harcarsınız?" sorusuna verdiği yanıtlar Tablo 6'da görülmektedir. Bu soruya her iki ankette de üç yanıtlayıcı "hiç" yanıtını verirken, "az" para harcadığını söyleyen bir yanıtlayıcı da ikinci ankette sayısallaştırılmış tepki kategorileri arasından "hiç" kategorisini tercih etmiştir.

Bu soruya “az” yanıtını veren diğer altı yanıtlayıcı kişisel bakım/sağlık için “aylık 100TL’den az” para harcadıklarını belirtmişlerdir. Kişisel bakım/sağlık için “ne fazla ne de az” para harcadığını belirten 98 yanıtlayıcıdan 74’ü ikinci ankette “aylık 100TL’den az”, 17’si “aylık 100-300TL arası”, yedisi de aylık 300TL’den fazla harcadıklarını ifade etmişlerdir. İlk ankette kişisel bakım/sağlık için “çok fazla” para harcadığını belirten yanıtlayıcılardan 19’u “aylık 100TL’den az” para harcarken sekizi “aylık 100-300TL arası”, yedisi “aylık 300TL’den fazla” para harcadığını beyan etmiştir. Yanıtlayıcıların kişisel bakımları/sağlıkları için harcadıkları paraları miktar cinsinden yorumlama biçimlerinin farklı olduğu bu maddede görülmektedir. Örneğin kişisel bakım/sağlık için “aylık 100TL’den az” para harcamak bazı yanıtlayıcılar tarafından “az”, bazıları tarafından “ne fazla ne de az”, bazı yanıtlayıcılar tarafından ise “çok fazla” olarak nitelendirilmiştir. Kategoriler arası uyumun manidar olmadığı görülmektedir ($k < 0.20$; $p > .05$).

Tablo 7.*Yaşanılan Yerin Okula Uzaklığı*

	3km'den Az	3km-20km Arası	20km-50km Arası	50km'den Fazla	Toplam
Çok Yakın	34	2	0	0	36
Yakın	30	2	0	0	32
Ne Yakın Ne De Uzak	8	28	6	2	44
Çok Uzak	3	5	16	6	30
Toplam	75	37	22	8	142

Kappa=0.114; p=0.010

Yanıtlayıcılara yaşadıkları yerin okula olan uzaklığı sorulmuş ve verdikleri yanıtlar Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre ikinci anket sonuçlarından anlaşılmaktadır ki; yaşadıkları yerin okula “çok yakın” olduğunu belirten yanıtlayıcılardan 34’ü okula “3km’den az” uzaklıkta yaşarken ikisi “3-20 km arası” uzaklıkta yaşamaktadır. Yaşadığı yerin okula “yakın” olduğunu söyleyen 32 yanıtlayıcıdan 30’u okula “3km’den az” bir mesafede yaşamaktayken birinin yaşadığı yer ile okulu arasındaki mesafe “3-20 km arası”dır. Yaşadıkları yerin okula olan uzaklığı “3km’den az” olan üç, “3-20km arası” olan beş, “20-50km arası” olan 16 ve “50km’den fazla” olan 6 yanıtlayıcının yaşadıkları yer ile okulları arasındaki mesafeler birbirinden çok farklı olmasına rağmen, bu 15 yanıtlayıcının tamamı ilk ankette bu mesafeler için “çok uzak” ifadesini uygun bulmuşlardır.

Yanıtlayıcılar yaşadıkları yerin okula olan uzaklığını da farklı algılamakta ve nitelendirmektedirler. Örneğin “3km’den az” mesafe bazı yanıtlayıcılara “çok yakın”, bazılarına “yakın”, bazılarına “uzak” hatta bazı yanıtlayıcılara “çok uzak” gelmektedir. Kategoriler arasında önemsiz düzeyde manidar uyum saptanmıştır ($k < 0.20$; $p < .05$).

Tablo 8.*Yaşanılan Yerin Şehir Merkezine Uzaklığı*

	3km'den az	3km-20km arası	20km-50km arası	50km'den fazla	Toplam
Çok Yakın	24	19	2	0	45
Yakın	34	14	2	0	50
Ne Yakın Ne De Uzak	8	14	2	2	26
Çok Uzak	2	6	10	3	21
Toplam	68	53	16	5	142

Kappa= -0.026; p=0.619

Tablo 8, yanıtlayıcıların; yaşadıkları yerin şehir merkezine olan uzaklığına ilişkin ifadelerini göstermektedir. Buna göre yaşadığı yeri şehir merkezine “çok yakın” bulan 45 yanıtlayıcıdan 24’ü şehir merkezine “3km’den az” mesafede yaşarken, 19’u “3-20km arası” bir mesafede, ve ikisi de “20-50km arası” mesafede yaşamaktadır. Yaşadığı yerin şehir merkezine olan uzaklığını “yakın” olarak nitelendiren yanıtlayıcılardan 34’ü ikinci ankette bu mesafenin “3km’den az” olduğunu belirtirken 14’ü bu mesafenin “3-20km arası”, ikisi de “20-50km arası” olduğunu belirtmiştir. Şehir merkezine “3km’den az” bir mesafede yaşayan sekiz “3-20km arası” mesafede yaşayan 14, “20-50 km arası” ve “50km’den fazla” mesafede yaşayan ikişer kişi şehir merkezine oldukça farklı mesafelerde yaşamalarına rağmen tamamı bu mesafeyi “ ne yakın ne de uzak” olarak nitelendirmiştir. Şehir merkezinin yaşadıkları yere olan uzaklığını “çok uzak” olarak belirten 21 yanıtlayıcıdan ikisi şehir merkezine “3km’den az”, altısı “3-20km arası”, 10’u “20-50km arası” ve üçü de “50km’den fazla” bir mesafede yaşamaktadır. Görüldüğü gibi yanıtlayıcılar yaşadıkları yer ile şehir merkezi arasındaki mesafeyi de birbirlerinden farklı algılamaktadırlar. Örneğin “3km’den az” bir mesafe bazı yanıtlayıcılar tarafından “çok yakın” olarak algılanırken bazıları tarafından “yakın”, bazıları tarafından “ne yakın ne de uzak” hatta bazısı tarafından da “çok uzak” olarak algılanmaktadır. Kategoriler arasında manidar bir uyum olmadığı tespit edilmiştir ($k < 0.20$; $p > .05$).

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmanın bulguları ilk anketteki tepki kategorilerinin, yanıtlayıcıların tümü için aynı anlamı taşımadığını göstermektedir. Tepki kategorileri sayısallaştırılarak ifade edilen ikinci anket ile yanıtlayıcıların ilk anketteki yanıtlarına yükledikleri anlamlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu işlemin sonunda karşılaştırılan yanıtlar, yanıtlayıcıların sıklık, zaman, miktar ve mesafe belirten “nadiren”, “çok fazla”, “yakın” gibi sözcükleri birbirlerinden farklı algıladıklarını göstermektedir. Bulgular incelendiğinde, aynı sıklıkta sinemaya giden yanıtlayıcıların bu sıklığı ilk ankette farklı dereceleri işaretleyerek birbirlerinden farklı nitelendirdiği görülmektedir. Yine ilk ankette “ne kadar” ile başlayan sorulara verilen yanıtlar da ikinci ankette verilen yanıtlarla karşılaştırıldığında “fazla”, “az” gibi sözcüklerin kişiden kişiye göre farklı anlamlar ifade etmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Mesafeler de farklı yanıtlayıcılar tarafından farklı yorumlanmış, kimine uzak gelen bir mesafe kimi yanıtlayıcılar için “yakın” olarak yorumlanabilmiştir. Hiçbir madde için iki ayrı uygulamadan elde edilen tepki kategorileri arasında 0.20’nin üzerinde bir Kappa değerine ulaşılamamıştır.

Pace ve Friedlander (1982)'in çalışmasında da yanıtlayıcılara “hiçbir zaman”, “nadiren”, “sık sık”, “çok sık” gibi sıklık bildiren ifadelerden oluşmuş tepki kategorileri içeren bir anket uygulanmıştır. Bu ankette yanıtlayıcılara bazı aktiviteler verilerek ne sıklıkta yaptıkları sorulmuş ve kendilerine uygun olan kategoriyi işaretlemeleri istenmiştir. Daha sonra aynı aktiviteleri yapma sıklıklarını sayısal olarak belirtmelerine imkan veren açık uçlu bir anket uygulanmış ve bu çalışmadakine benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada olduğu gibi, tepki kategorilerine yüklenen anlamlar açısından bireylerarası büyük farklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüzde hala sübjektif tepki kategorileri içeren anketler araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu araştırmalarda bulguların ancak sıralama ölçeği düzeyinde bilgi verdiği görülmektedir. Örneğin Arklan ve Akdağ (2016), çalışmalarında sosyal medya ve gündelik yaşam ilişkisini incelerken “nadiren” ile “sık sık” arasında değişen tepki kategorileri içeren bir anket kullanmışlardır.

Sonuç olarak tepki kategorilerinin sayısallaştırılmadan verilmesi, bu kategorilerin yanıtlayıcılar tarafından farklı algılanmasına yol açmaktadır. Bu sebeple tepki kategorilerinde yoruma açık, kişiden kişiye göre anlamı değişebilecek, muğlak ifadelere yer vermek yerine olabildiğince net, herkes için aynı anlama gelen ve mümkünse sayısallaştırılmış tepki kategorilerinin kullanılması önerilebilir. Anketler geliştirilirken yanıtlayıcıların tepki kategorilerine araştırmacıdan farklı bir anlam yükleme ihtimalleri göz önünde bulundurularak tüm maddeler bu açıdan kontrol edilmelidir. Maddelerin ve tepki kategorilerinin tüm yanıtlayıcılar için aynı anlamı taşıması araştırmadan elde edilecek sonuçların geçerliği ve güvenilirliği açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Anderson, P., Morgan, G. (2008). *Developing tests and questionnaires for national assessment of educational achievement. (2.baskı)*. Washington: Worldbank Publications.
- Arklan, Ü., Akdağ, M.(2016). Gündelik yaşamın sosyal medyası sosyal medyanın gündelik yaşamı: İlişkisel ve etkileşimsel perspektiften uygulamalı bir çalışma. *Vizyoner Dergisi*. 7(16), 16-34.
- Babbie, E. (2010). *The Practice of Social Research. (12. baskı)*. Belmont: Wadsworth, Cengage Learning
- Bayat, B. (2014).Uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında ölçme, ölçekler ve “Likert” ölçek kurma tekniği. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1-24.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2(3), 133-151.
- Connaway, L.S., and Powell; R.R. *Basic Research Methods for Librarians*. Greenwood Publishing Group.
- Dubois, B., and Burns, J.A. (1975). *An analysis of the meaning of the question mark response category in attitude scales. Educational and Psychological Measurement*. 35(4), 869-884.
- Engel, R.J., Schutt, R.K. (2005). *The practice of research in social work*. SAGE
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Foody, W. (1994). *Constructing questions for interviews and questionnaires*. Cambridge University Pres.
- Frary, R.B. (1996). Hints for designing effective questionnaires. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 5(3).
- Gillham, B. *Developing a Questionnaire. (1.baskı)*. Continuum International Publishing Group.
- Gwet, Kilem L. (2001). *Statistical Tables for Inter-Rater Agreement*. Gaithersburg: StatAxis Publishing.
- Holdaway, E.A. (1971) Different response categories and questionnaire response patterns. *The Journal of Experimental Education*. 40(2), 57-60.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemleri. (13.baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Pace, C.R. and Friedlander, J. (1982). The meaning of response categories; how often is “occasionally”, “often” and “very often”? *Research in Higher Education*. 17(3), 267-281.
- Peterson, R.A. (2000). *Constructing effective questionnaires*. SAGE
- Uysal, Ş. (1974). Sosyal bilimler araştırmalarında kullanılan araçların geçerlik ve güvenilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1). 67-87
- Süzer, M. (2000). Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8(1).123-133
- Wilson, N. and McClean, S. (1995). *Questionnaire Design: A practical Introduction*. University of Ulster.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Views, opinions and preferences of individuals are frequently subject to studies in the field of social sciences. In such cases, one of the instruments employed to collect data from individuals is a questionnaire. The most important features of questionnaires that make them preferable by the researchers may be listed as ease of preparation and implementation, time and cost savings, suitability to collect information quickly from a large number of subjects, easy analysis of the responses to closed-ended items, flexibility in the order of response time, enabling to keep the respondents anonymous, and allowing the researchers to collect information free of their bias. However, this "convenience" in the development of the questionnaires does not mean "irregularity" or "carelessness". Conversely, developing a questionnaire requires specialty. Another feature of questionnaires attractive to researchers is the fact that respondents can individually read instructions and answer the questions, thus eliminating the presence of surveyors during self-response process (Gillham, 2000; Engel and Schutt, 2005; Connaway and Powell, 2010).

As questionnaires are self-responded measurement instruments, the items that are presented to responders should be very clear and should not cause any misunderstandings. Response categories should have the same meaning for each responder. One way to ensure this is to digitize response categories. In addition, response categories should not overlap with one another, and all possible answers that may be provided by respondents should be covered under the response categories (Wilson and McClean, 1995; Fray, 1996; Peterson, 2000; Anderson and Morgan, 2008).

One of the key points that has been overlooked in the questionnaire development tasks is how the respondents perceive the meanings of response categories. Dubois and Bums (1975), in their study, investigated how the respondents understood the response categories that were located in the middle of response categories and those that had a neutral meaning, but they did not deal with the manners of perception by the subjects of other response categories.

In the present study, it was aimed to determine how the statements indicating frequency, time, quantity and distance are perceived by respondents. For this purpose, an attempt was made to determine the meanings ascribed to the response categories by the respondents, by comparing their responses to the first questionnaire containing response categories with an unclear meaning, with those given to the second questionnaire containing digitally graded response categories.

2. Method

As it was intended to examine a situation "as it is" without changing its conditions, the model applied in this study was a scanning model. Two questionnaires were developed in the study for data collection, both of which had the same questions with different response categories. For both surveys, opinions of 3 experts with a PhD degree in the measurement & assessment field were obtained on the validity of the surveys. In the first questionnaire, response categories contained such ratings that are very frequently used in

surveys as "never, rarely, sometimes, often"; "no, little/few, neither more nor less, very much/many" and "very close, close, neither close nor far, very far".

In the second questionnaire, response categories of the same questions are digitized according to possible time, amount and distance measures. The response categories in this second questionnaire are numerically graded in such forms as "never, less than once a week, once a week or more, once a day or more"; "never, less than one hour a day, one to four hours a day, more than four hours a day"; "none, less than 100 TL per month, between 100 - 300 TL per month, more than 300 TL per month", and "less than 3 km, between 3 - 20 km, between 20 - 50 km, more than 50 km". The second questionnaire was presented to the respondents two weeks after the first one had been responded.

The study was carried out on the students of PDR department of the Faculty of Educational Sciences, Ankara University. The author preferred to work with this group as it was easier to access. Erkuş (2005) designate this method as "sampling of what can be found", which is one of the sampling methods not based on the probability.

A total of 142 students whose questionnaires were considered valid were included in the study group, of whom 112 (79%) were female and 30 (21%) were male. 40 (28%) of these students were living with their families, 68 (48%) were sharing a house with friends, and 34 (24%) live in a students' hostel with friends.

Frequencies of the responses provided by respondents to the questionnaires were counted and cross-tabulated in order to visually demonstrate what numerical meaning was ascribed by a respondent to the response categories which he/she had marked in the first questionnaire. Since it was not intended to investigate the relationship of dependence between the answers given to the first and second questionnaires, frequencies and percentages were interpreted. Intercategorization agreement was examined by Kappa statistics.

3. Findings, Discussion and Results

The findings of the study show that the response categories in the first questionnaire do not carry the same meaning for all responders. With the second questionnaire, in which response categories were expressed by digitization, it was attempted to determine the meanings ascribed by the respondents to the first questionnaire. At the end of this process, it was found that the respondents perceived differently from each other, expressions that indicate frequency, time, quantity and distance such as "rarely", "too much / many", "close". When the findings were examined, it was found that the respondents who go to the cinema at the same frequency described this frequency differently from each other by marking different ratings on the first questionnaire. Similarly, when the responses to the questions beginning with "how much" in the first questionnaire were compared with the answers given to the second questionnaire, it was observed that words like "much/many" and "little/few" expressed different meanings from one person to another. Distances were also interpreted differently by different respondents in such a way that a distance considered "far" by some of the respondents could be interpreted as "close" by some others. The response categories obtained from two separate applications for no item did not achieve a Kappa value greater than 0.20.

In the study of Pace and Kriedlander (1982), a questionnaire consisting of response categories indicating frequencies such as "never," "rarely," "frequently," and "very often"

was applied to respondents. In that survey, respondents were prompted certain activities, were asked how often they performed these activities, and were requested to mark the category appropriate for their situations. Afterwards, an open-ended questionnaire enabling the subjects to quantify their frequency of performing the same activities was applied, and the results similar to those found in this present study were obtained. As in the present study, it was concluded that there were large differences among subjects in terms of the meanings ascribed to the response categories.

In conclusion, presenting response categories to respondents without digitization in a questionnaire leads to different perception of these categories by respondents. For this reason, it may be suggested to include in the response categories the expressions that have the same meaning for each person and that have been digitized, if possible, rather than the expressions that may have different meanings from one person to another. This approach is important in terms of validity and reliability of the results to be obtained in a study.